

УДК 141.7

Т.М. КУЧЕРА (кандидат філософських наук, старший викладач кафедри філософії та соціології)

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
Луганськ

E-mail: kuchera1982@mail.ru

**НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ
РЕГІОНАЛЬНИМИ ІНТЕРЕСАМИ В СУЧАСНІЙ ФІЛОСОФСЬКІЙ
ДУМЦІ**

В статті здійснено соціально-філософський аналіз національної ідентичності в контексті глобалізаційних трансформацій і регіональних інтересів, доводиться необхідність переосмислення значення національної ідентичності, зокрема досягнення консенсусного рівня з урахуванням інтересів всіх регіонів сучасної України.

***Ключові слова:** національна ідентичність, регіон, регіональна ідентичність, політична нація, національні інтереси, глобалізація, трансформація.*

Постановка проблеми. Слід наголосити на тому, в останнє десятиріччя в умовах різноманітних викликів, характерних для нових суспільно-політичних реалій, які виникли внаслідок розпаду Радянського Союзу та утворення на його уламках нових держав, спостерігається актуалізація локальних і регіональних ідентичностей. Відтак, існування стійких територіальних ідентичностей субнаціонального рівня є доволі типовим явищем для теренів, що відзначаються стійкою історико-культурною, економічною та соціальною специфікою. Ці різновиди ідентичності мають властивості партикулярності та можуть конкурувати з більш універсальною, загальнонаціональною – етнічною або політичною – ідентичністю, іноді, як у випадку України, призводячи до ризику дезінтеграції суспільства та ставлячи під загрозу існування української держави. Водночас вони виступають однією з найважливіших форм соціальної адаптації людей до непередбачуваної, швидкоплинної та загрозової суспільної реальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розглядаючи феномен національної ідентичності (зокрема проблеми та перспективи локальних і регіональних ідентичностей), попри її надзвичайну актуальність, слід наголосити на тому, що ідентичність потребує всебічного наукового осмислення. Серед вітчизняних розробок слід відзначити політологічні та соціологічні дослідження Л.Нагорної, А.Мальгіна, І.Кононова, Н.Шматко, Ю.Качанова, О.Резніка. Розглядаючи проблеми та перспективи формування національної ідентичності крізь призму регіональних інтересів, автор використовує потенціал вітчизняної науки, а саме роботи В. Андрущенко, В. Бега, В. Воронкової, В. Заблоцького, О. Забужко, М.Поповича, І. Предборської, А. Ручки, Ю. Саєнка, М. Степика, І. Сторонянської, В. Табачковського, Т. Татаренко, В. Фадеева, В. Шинкарука та ін., які

звертались до вивчення феномену ідентичності в процесі дослідження посткомуністичних трансформацій, а також досліджували вплив глобальних змін на територіальність як принцип організації життя особистості. Варто зазначити, що більшість вітчизняних вчених [1; 2; 3; 4; 7] констатують той факт, що Україна, за роки своєї незалежності, не набула ознак органічної цілісності. Це в подальшому заважає їй розвиватися як соціальної системі, оскільки несформована в повній мірі ідеологія блокує формотворення соціального прогресу держави.

Мета статті. Актуальність теми та ступінь її розробленості визначили мету статті, яка полягає в цілісному соціально-філософському аналізі феномену національної ідентичності та чинників, що впливають на її формування.

Виклад основного матеріалу. Соціально-філософська значущість визначення національної ідентичності, зокрема актуальність теоретико-методологічного осмислення проблем регіоналізму та регіоналізації в Україні випливає з загальносвітового звучання, якого набули ці процеси в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. Відтак, філософське бачення ролі регіонального чинника цілком вписується в теорію глобалізації, яка розширює та прискорює інтеграційні процеси на фоні одночасного розгортання диференціації, регіоналізації і мультикультуралізму. В. Заблоцький акцентує увагу на тому, що «соціокультурна амбівалентність глобалізації знаходить свій прояв не тільки в тому, що вестернізуються «наздоганяючі» народи, – глобалізуючі тенденції до невпізнанності змінюють також і серцевинну самотність тих, хто вважається лідером і володарем дум [1, с. 26]». Таким чином, змінам піддаються не тільки соціуми, а й весь навколишній світ. З погляду теоретико-методологічного аналізу, випливає, що регіоналізм – це самосійний соціокультурний феномен, для якого характерні специфічні тенденції розвитку та соціальні характеристики, які формуються під впливом історичного контексту та максимально вигідного використання території для забезпечення суспільних потреб.

Звернемо тут особливу увагу на те, що з'ясування соціокультурних чинників, які впливають на формування регіоналізму в процесі соціальної трансформації, зокрема можуть призвести до етнічних конфліктів, є актуальним завданням соціальної філософії, оскільки дослідницька робота в цьому напрямі важлива для визначення шляхів відвернення етноконфліктної перспективи або хоча б мінімізації її деструктивних наслідків в регіонах сучасної України. Як наголошує В. Воронкова, «Трансформація суспільства призводить до зміни цього стереотипу і дозволяє інтенсифікувати рух регіонів за відносну самостійність у своєму соціально-політичному і культурному житті [2, с. 62]». Таким чином, в умовах пошуку нової моделі регіонального розвитку України, ця проблема стає дедалі актуальнішою, оскільки інновація сучасного світу комплексно проявляє себе в сферах економіки і політики, де регіони віднаходять власний інтерес і забезпечують соціальні пріоритети та можливості. На думку І. Алексеєнко, Кучера Т.М., 2013

«співіснування двох протилежних тенденцій (централізації і децентралізації) стало ключовою характеристикою нової парадигми суспільного розвитку – процесу глобалізації [3, с. 156]». Зауважимо, що будь-який територіальний розвиток – це свідомо організована етнотериторіальна система, яка задовольняє територіальне буття на рівні регіону. В той же час, будь-яке відхилення в такій системі призводить до кризи, депресії або соціальної деградації.

Слід підкреслити, що в такому ключі, гостроти набуває проблема наступу стандартизованої «масової культури» на народну мораль та традиційні форми суспільної організації, тобто розв'язання протиріч міжсистемного та ієрархічного характеру стає однією із провідних проблем сучасної філософії, оскільки «має здійснюватися упродовж життя, відповідати потребам особистості і суспільства, які постійно змінюються [4, с. 463]». Як відомо, національний характер і усвідомлення формуються під впливом географічних, політичних, соціально-економічних умов існування народу. Чим складнішими є умови та протиріччя, тим складнішим і буде національний характер. Одні риси національного духу в ході історичного розвитку зникають, а інші, навпаки, з'являються і «живуть». Відтак, національний параметр є динамічним, але, зміни не відбуваються миттєво, а витримують значну часову дистанцію. Варто наголосити, що у всіх своїх творах Бердяєв дотримувався єдиного методологічного кредо, а саме: «нація є дух, Божий задум. В нації є ноуменальне, онтологічне ядро [5, с. 559]». Про це писав і вітчизняний філософ – І. Ільїн. Він зауважував про те, що патріотизм і відчуття батьківщини створюють фундамент народного духу. Зауважимо, що національний характер має масу граней, властивостей та проявів, але якщо вони не виникають із відчуття прихильності до рідної землі, говорити про національний дух неможливо. Фундаментальним пунктом такої філософської концепції є те, що почуття батьківщини та почуття до батьківщини це «творчий акт духовного самовизначення». «Саме в духовній культурі є сутність національної, яка розбуджує в людині духовність, я-свідомості та характеру. Усвідомлена етнічна та національна приналежність може мати форму національної духовності [6, с. 437]».

Натомість, національне єднання людей виникає з спільного «душевно-духовного укладу». Таке почуття проявляється в схожій любові до історії, традицій, мови, тощо. Але, при цьому, ми не вважаємо етнічну свідомість та психологію стійким соціальним феноменом, оскільки під впливом історичних подій – так чи інакше – відбуваються серйозні зміни в етнічній свідомості [6, с. 437-438]. Визнаючи цивілізаційне та політичне значення злиття нації та держави, ми не можемо закривати очі на негативні прояви їх єдності.

Досліджуючи цю проблематику, варто наголосити й на тому, що вирішення проблеми національної долі та подальшого існування національної держави залежить від того, наскільки пластично вдається пов'язати в єдине громадянське та етнічне розуміння нації. Відповідь на це неоднозначне питання спробуємо віднайти в сучасній Україні. Хто ми Національна ідентичність та її зв'язок із регіональними інтересами в сучасній філософській думці

сьогоднішні українці? – Громадяни, які проживають на території України, чи єдина нація, яка має спільну кров і готова відстоювати свої національні інтереси, традиції і суверенітет? Від вирішення проблеми ідентичності (у соціально-філософському розумінні тотожності) багато в чому буде залежати наша як зовнішня, так і внутрішня політика. Відтак, в рамках філософського аналізу вважаємо, що розуміння «нації» проявляється в дещо амбівалентному розумінні свободи. В сучасному світі незалежність країни вважається умовою досягнення приватної автономії громадян соціуму, де можна спостерігати як бажання та соціальні прагнення національної автономії призводять до значних порушень прав людини. Узагальнюючи сутнісні аспекти переважної більшості концепцій, вважаємо, що приналежність до «народу» супроводжується проблемою вільного волевиявлення людей належати до тієї чи іншої політичної спільноти. Таким чином, можна стверджувати про те, що ідея етнічної нації доповнює політичну асоціацію рівноправних громадян етосом співвітчизників на шляху досягнення своїх задумів. Відтак, у наш час, найважливішою ознакою проекту демократії є концепція національного патріотизму, що заснована на національній свідомості.

Зауважимо, що в сучасній Україні гостроти та неабиякої значущості набуває проблема сприйняття особистістю своєї національної приналежності. У соціально-філософській інтерпретації, детермінантою, що визначає долю всієї країни у взаємодії із світовим товариством, є саме національна самосвідомість, яка є тією зв'язуючою ланкою, що дозволяє особистості відчувати себе частиною своєї нації та усвідомлювати свою співпричетність та приналежність до неї. У філософсько-антропологічному розумінні, національна самосвідомість виступає певним стимулом у пізнанні своєї національної культури, який здатен спонукати особистість до збереження та передачі наступним поколінням власних духовних надбань, культурних, естетичних та етичних ідеалів свого народу. Реалії сьогодення акцентують увагу науковців на тому, що ідея повного злиття націй на практиці є нездійсненною. Прикладами цього можуть послужити Радянський Союз із невдалою спробою творення нової історичної спільності – «радянського народу», а також Сполучені Штати Америки, де представники різних етнічних спільностей повинні «злитися» в єдине ціле. Відтак, така ідея не є прийнятною як для європейських етнічно визначених спільнот, так і для України. Як наголошують вчені В. Бех та А. Гашенко «в ноосоціогенезі безслідно зникають цілі цивілізації, розчиняються країни і відмирають колись сильні держави... Але цей процес продовжується, оскільки руйнування первинних соціальних організмів в економічній сфері відбувається безупинно. І не тільки в Україні... [7, с. 216]». Таким чином, ми дійшли висновку, що однозначність та одновимірність є найменш продуктивними способами осмислення та аналізу взаємозв'язку між глобальними і регіональними процесами. З нашої точки зору, більш конструктивним вважаємо розгляд проблем глобалізації і регіоналізації як взаємопов'язаних і взаємообумовлених, оскільки в актуаріях сьогодення

Кучера Т.М., 2013

знайшли своє місце такі неологізми як «глокалізація», «глокальність». З часом, стає все більш значимою модель «глоболокалізму». Вона була сформована під час XII Всесвітнього соціологічного конгресу, який відбувся в Мадриді 1990 року. Засновниками цієї моделі є З. Млинар та Ч. Алджер, які акцентували увагу на важливих змінах, що властиві регіональним (локальним), географічно обмеженим етнospільнотам під впливом процесів глобалізації, зазначаючи, що під час взаємодії таких процесів спостерігається абсолютно нова якість. Мова йде про такі регіонально виражені «локальні поняття» як: традиції, звички, місцеві спільноти. Відтак, зазначені глобальні реалії масштабно й неоднозначно видозмінюють найбільш консервативні структури соціальної свідомості та поведінки. Слід підкреслити, що зміни в соціально-політичному, економічному, духовному й культурному житті України призвели до значних видозмін у внутрішніх відносинах українського етносу. Хоча, можна відзначити і той факт, що вони існували як в радянський період, так і до його відносин з іноетнічними групами, котрі проживають на теренах держави. З позиції соціальної філософії, важливим аспектом є те, що, ці міжетнічні відносини стали складнішими, що сприяє формуванню «розколу» та тенденції зародження етнічних протиріч.

Проблема «розколу» стала однією із стереотипів сприйняття України, оскільки має глибоке історичне підґрунтя та пов'язана із часами Руїни, коли Лівобережжя і Правобережжя тяжіли до різних союзників і, зрештою, змушені були проживати в межах різних держав. Західні автори, наприклад Ендрю Вільсон та Семюел Хантінгтон, зазначають про «несподівану націю». Вони зауважують про те, що саме по території України існує міжцивілізаційний кордон на карті «зіткнення цивілізацій». Відтак, навіть в сучасних наукових працях про пострадянські країни, а в нашому випадку вже враховано й досвід помаранчевої революції, мова йде про унікальне завдання «створення єдиної нації, яке (буцімто) стоїть перед сучасною Україною [8]».

Цікавим фактом є те, що автори, які належать до абсолютно різних наукових галузей, шкіл та напрямків (П. Москалець, В. Мороз, В. Козлов, А. Свідзинський, Дж. Ротшильд), описуючи механізм виникнення та розвитку нації як природної та соціокультурної єдності, наголошують, що результатом дії різноманітних чинників є інтеграція такої дії в почуття та усвідомлення ідентичності. Таким чином, вона володіє здатністю «нейтралізувати й відносити до нижчої категорії емоційно слабші ідентифікації». За словами вченого, етнічна ідентифікація, зумовлює етнічний інтерес та етнічну стурбованість. Ці складові, як зауважує Дж. Ротшильд, роблять «класові інтереси психологічно менш відчутними в емоційному житті людей ніж етнічність [9, с.60-61]». Як слушно зазначає дослідник та психолог В.П. Москалець, без «любові – самоототожнення» з певною національною культурою та із сприйняттям цієї культури як органічної частини свого «Я» людина не здатна «обирати» і «творити добро» [10, с. 29]. Відтак, вирішальну роль у процесі етнічної Національна ідентичність та її зв'язок із регіональними інтересами в сучасній філософській думці

самоідентифікації відіграють емоції та почуття, оскільки мають здатність впливати та зумовлювати такий складний процес соціального, зокрема етнокультурного самоототожнення. В рамках соціально-філософського аналізу, почуття національної ідентичності визначаємо як усвідомлення всіма членами етносу своєї приналежності до спільноти, де головну роль відіграють соціокультурні цінності, які забезпечують єднання та ствердження певної національної спільноти. Визначаючи етнічну спільність, ми на перше місце ставимо етнічну свідомість, оскільки вона виступає суттєвим та важливим чинником єднання й займає головну позицію в сфері духовного.

Фундаментальною основою національної психіки виступає національний характер, який суттєво підкріплюють традиції та культура. Зазначимо, що в царині соціальної філософії та філософії історії прийнято вважати, що національний характер виступає своєрідним ідентифікатором конкретно визначеної національної спільноти, тобто здобутки нації, навіть якщо вони набувають загальнолюдського значення, завжди виступають як явища внутрішньо ним зумовлені. Звідси випливає, що національна самосвідомість, будучи однією із основних ознак національної єдності й спільності, є реальною та могутньою силою, яка об'єднуючись з національним характером і традиціями стає вирішальним чинником історичної долі та соціально-політичних досягнень нації, що зумовлює неабиякий вплив національної ідентичності на загальний розвиток людства.

Висновки. Проведений аналіз ситуації засвідчив комплексність та багатогранність проблеми формування національної ідентичності громадян в регіонах України. На підставі аналізу наукової літератури по проблемі дослідження, з'ясовано, національна ідентичність – це співвіднесеність соціального суб'єкта з нацією, її історією, культурою, територією, державними та правовими інституціями, соціально-політичними й економічними інтересами. Сам процес співвіднесення розкривається через національні почуття, національну свідомість, національну ідею та ментальність. В ході дослідження виявлено, що глобалізація послаблює національні структури на різних рівнях їх буття (державному, національно-етнічному, індивідуальному), зокрема змінює спосіб ідентифікації й принципи самоідентифікації. Слід підкреслити, що сформована національна ідентичність ретранслює не тільки духовні засади народу, а постає як ідентифікаційне поле (підкреслює культурну самобутність, національний менталітет, цінності, традиції) – виступає як основа життєдіяльності Української держави, адже забезпечує не тільки соціальну інтеграцію, а й спроможність протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, а також долати глобалізаційні виклики.

Перспективи подальших наукових досліджень

- аналіз проблем етнокультурної парадигми України у XXI столітті;
- напрями оптимізації та інтенсифікації формування загальнонаціональної ідентичності в Україні в XXI столітті.

Список використаної літератури

1. Заблоцький В. Сучасний лібералізм: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня докт. філософ. наук: спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / В. Заблоцький. – К., 2002. – 35 с
2. Регіонально-адміністративний менеджмент: Навчальний посібник; [під ред. д. філос. н., проф. В. Г. Воронкової]. – К.: Видавничий дім «Професіонал», центр учбової літератури, 2010. – 352 с.
3. Алексеєнко І. Процеси централізації та децентралізації світу в теоретичному дискурсі / І. Алексеєнко // Політичний менеджмент. – 2008. – № 2 (29). – С. 156-160.
4. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу / В. П. Андрущенко. – К.: ТОВ «Атлант ЮЕМСІ», 2005. – 498 с.
5. Бердяев Н. А. Философия свободы / Н. А. Бердяев. – М.: Правда, 2002. – 607 с.
6. Ильин И.П. Русская идея / И.П. Ильин // Русская идея. – М.: Республика, 1992. – С. 437-438.
7. Дискурс організмової ідеї / В. П. Бех, А. В. Гашенко // Нова парадигма: Філософія. Політологія. Соціологія: Журнал наукових праць / НПУ ім. М. П. Драгоманова, Творче об'єднання «Нова парадигма». – К.: НПУ, 2007. – Випуск 70. – С. 213-220.
8. Krastev I. Russia's Post-Orange Empire / I. Krastev // Brzezinski scholars Forum Materials. – Kiev, 2005. –P.3
9. Rothscild J. Ethnopolitics: A Conceptional Framework / J. Rothscild. – N.-Y.: Columbia University Press, 1981. – 290 p.
10. Москалець В.П. Психологічні основи виховання духовності в українській національній школі: дис. на здобуття наук.ступеня доктора псих. наук: 19.00.07 / В.П. Москалець. – К., 1996. – 425 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Zablocky V. Suzasni liberalizm: socialno-filosofskui analys avtoref. na zdob. nayk. stypenia dokt. filosof. nayk spec. 09.00.03 : [Modern liberalism: social-philosophical analysis avtoref. dis. degree doctor of philosophical sciences: special. 09.00.03 "Social philosophy and philosophy of history" / V. Zablocky. - K.: 2002. - 35 s.
2. Regionalno-administrativnyi management: Navzalnyi posibnuk [pod red. dokt. filosof. nayk, prof. V. G. Voronkovo]. [Regionally-administrative management [edited the doctor of philosophical sciences V. G. Voronkova] – K.: Publishing house "Professional", center of educational literature.- 2010. -352 s.
3. Alekseenko I. Procesu centralizacii ta decentralizacii svity v teoretuznomy duskursi / [Processes of centralization and decentralization of the world are in theoretical discursion] / Alekseenko I. // Political management. – 2008. – N 2 (29). – p. 156-160.
4. Andrushchenko V. P. Organizovane suspilstvo. Poblema organizacii ta suspilnoi samoorganizacii v period radikalnih transformacii v Ukraine na rubegi stolit: Dosvid socialno-filosofskogo analizu/ [Organized society. Problem of organization and public selforganization in the period of radical transformations in Ukraine on the border of centuries : Experience of socialphilosophical analysis] /V. P. Andrushchenko. – K.: "Atlant ŪEMSİ", 2005. – 498 s.
5. Berdyayev N. A. Philosophiya svobodu [Philosophy of freedom] / N. A. Berdyayev. – M.: Pravda, 2002. – 607 s.
6. Ilyin I. P. Russkaya ideya [Russian idea] /I. P Ilyin//the Russian idea. – M.: Republic, 1992. – P. 437-438.
7. Duscourse origanizmenoi idei [Discussion of organism's idea] /V. P. Beh, A. V. Gashenko / Nova paradigma: Filosofia. Political science. Sociology: Magazine of scientific works: Journal of scientific/ NPU by M. P. Drahomanov, Association "New paradigm".– K.:

NPU, 2007. - Journal №70. – P. 213-220.

8. Krastev I. Russia's Post-Orange Empire / I. Krastev // Brzezinski scholars Forum Materials. – Kiev, 2005. –P.3

9. Rothscild J. Ethnopolitics: A Conceptional Framework / J. Rothscild. – N.-Y.: Columbia University Press, 1981. – 290 p.

10. Moskalec V. P. Psihologichni osnovu vuhovannya duhovnosti v ukrainskui nacionalnii scholi avtoref. na zdob. nayk. stypenia dokt. psuholog. nayk spec. 19.00.07 : [Psychological bases of education of spirituality at Ukrainian national school] avtoref. dis. degree doctor of psychological sciences: special. 19.00.07 / V.P. Moskalec. – K., 1996. – 425 s.

Т. Н. КУЧЕРА

ГУ «Луганский национальный университет имени Тараса Шевченка», Луганск

E-mail: kuchera1982@mail.ru

НАЦИОНАЛЬНАЯ ИДЕНТИЧНОСТЬ И ЕЁ СВЯЗЬ С РЕГИОНАЛЬНЫМИ ИНТЕРЕСАМИ В СОВРЕМЕННОЙ ФИЛОСОФСКОЙ МЫСЛИ.

В статье проведено социально-философский анализ национальной идентичности в контексте глобализационных трансформаций и региональных интересов, доказывается необходимость переосмысления национальной идентичности, в частности достижение консенсусного уровня осознания интересов всех регионов Украины.

Ключевые слова: национальная идентичность, регион, региональная идентичность политическая нация, национальные интересы, глобализация, трансформация.

T. KUCHERA

DZ «Lugansk national university of Taras Shevchenko», Lugansk

E-mail: kuchera1982@mail.ru

NATIONAL IDENTITY AND ITS CONNECTION WITH REGIONAL INTERESTS IN THE MODERN PHILOSOPHICAL IDEA

The article is observed the social and philosophical analysis of national identity is conducted in the context of globalization transformations and regional interests, the necessity of understanding of national identity. Efficiency efforts in this direction depends on the particular ideological and functional expression of society, including interests from Ukraine's regions.

Key words: national identity, region, regional identity, political nation, national interests. globalization, transformation.

Стаття надійшла до редколегії 24.12.12

Прийнята до друку 29.12.12